

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 8 (09)883

Бондарева Олена Євгенівна

професор, головний науковий співробітник кафедри української літератури, компаративістики і гринченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
доктор філологічних наук, професор

ORCID iD 0000-0001-7126-452X
o.bondareva@kubg.edu.ua

<https://doi.org/10.28925/2412-2475.2020.16.1>

НОВІ ФОРМИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ БІОГРАФІЙ МИТЦІВ ЯК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПРОВОКАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКУВАННЯ

У статті проаналізовано динаміку форм презентації біографій знакових українських митців, останніми роками відчутну в українському культурному середовищі. Наголошено, що сьогоденна українська культура поволи долає радянські матриці і штампи рецепції її ключових постатей (Шевченка, Франка, Лесі Українки), а також прагне до суттєвого розширення кордонів і персонажного обсягу всього культурного пантеону. Це важливо для формування посттоталітарної української ідентичності і тому потребує нових наукових підходів, аналітичних студіювань, систематизацій і класифікацій. На шляху глобальних ревізій форм презентації національно вартісного персонального культурного досвіду слід враховувати глобальні трансгресії сучасної культури, яка від атомарних фактів і тенденцій упевнено рухається до систем і корпусних текстів, що функціонують як відкриті та структуровані конструкти зі складною системою внутрішніх взаємозв'язків. Для сучасних форматів презентації біографічних світів також важливі діалогізм, інтерактивність, мультимедійність та охоплення аудиторії, що сприяє інтенсивним художнім і маркетинговим пошукам та кристалізації інтелектуального потенціалу в самодостатні проєкти, спроможні організувати довкола себе нові силові поля та генерувати нові смисли. Запропоновано авторську класифікацію сучасних форм презентації біографій митців, розроблену з урахуванням тенденцій не лише сучасної української літератури, але й супровідних для неї за нинішніх умов гуманітарних сегментів — видавничої справи, радіо, кіно, інтернет-технологій, галузі культурних індустрій. Кожен з пунктів класифікації проілюстровано фактами сучасної української культури — створеними, за рідкісних винятків, упродовж останніх трьох років. Класифікація демонструє відчутні зсуви в напрацюваннях нових форматів презентації — від біографічних творів, написаних і виданих у традиційному форматі текстових книжок, аж до усвідомлення того, що в цифровому світі такі формати не є універсальними і призначені переважно для вузьких фахівців, для масового ж реципієнта сьогодні важливі інтерактивні та мультимедійні формати, і культура оперативно їх генерує.

Ключові слова: біографія, формат презентації, корпусність, класифікація, діалогізм, мультимедійність.

Україна опановує себе, боляче прощаючись із колоніальним минулим, у якому не було місця справжнім національним героям, національним митцям, національним духовним символам. Україна відкидає радянські матриці і штампи прочитання персоналій таких мистецьких велетнів, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка: після того, як ці штампи, сформовані освітою, радіо, телебаченням, кіно, белетристикою, міцно засіли у свідомості кількох поколінь, у яких більшість людей нічого не додали до рецепції цих постатей поза ідеологічним дискурсом шкільних програм, «розгерметизація» їх однозначно потребує нових підходів і форм презентації. Водночас гостро постає питання змісту і аксіології культурно-біографічного канону, що відчувається в кількох масивних потоках:

1) розширення його меж за рахунок включення нових персоналій та акцентації раніше другорядних постатей як канонічних;

2) наділення канонічних постатей новими рольовими амплу та створення нового поля їх рецепції;

3) глибокі дослідження художніх текстів і контекстів як форм презентації біографічної унікальності;

4) повернення в український контекст українців, які опинилися поза Україною;

5) перехід від монологічно-дидактичних до діалогічних, мультимедійних та інших інтерактивних способів презентації.

Тобто питання нових форм і форматів естетичної презентації біографій українських митців виявляється значно ширшим, ніж звичайна літературознавча проблема. Адже сьогодні біографістика пронизує більше просторів, ніж художня література і книги про митців. Її зараз доволі важко класифікувати, оскільки повсякчасно виникають нові біографічні формати.

Водночас у сьогоденному українському гуманітарному просторі біографістика в полі переформатування канону і форм презентації функціонує в колі таких проблем:

1. Класифікування.

Складність, насамперед, полягає в тому, що принципів і критеріїв, на підставі яких будуватимуться класифікації, може бути дуже багато, і тут важко досягти предметно-понятійного універсалізму. Жодна класифікація не може бути завершеною, оскільки швидкість виникнення нових біографічних форматів значно перевищує швидкість їх наукової рецепції. Відтак будь-яка класифікація має бути принципово відкритою і оперативно редагуватися та обґрунтовано доповнюватися.

2. Формування корпусів текстів.

Корпусність — це шлях, до якого поступово йде українська біографістика останніх років. Цю модель насамперед опрацьовано на персоналії Тараса Шевченка.

Спершу було створено так званий «Портал Шевченка» (<http://kobzar.ua/site/main>) — науково-освітній вебресурс, присвячений життю і творчості великого поета. У його проектуванні та наповненні взяли участь провідні освітні, наукові, культурні установи України — Інститут літератури, Інститут телекомунікацій та глобального інформаційного простору, Інститут кібернетики НАНУ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут», Національний музей Тараса Шевченка та інші заклади. Особливістю цього ресурсу стали його загальна доступність, відкритість для поповнення реципієнтами (з внутрішньою модерацією), ціла низка сервісів (мапа відображення місць, які важливі для життя і творчості поета, маршрути його подорожей, факсиміле оригіналів творів, віртуальні тури, Таймлайн для щоденного вивчення біографії поета, мультимедійні додатки), можливість створити власний науковий кабінет і навіть власну наукову лабораторію (Портал Шевченка).

«Шевченківська енциклопедія» — багатотомне довідкове видання, яке підготував Інститут літератури НАНУ (2012–2015 рр.), залучивши фахівців з України та діаспори, на сайті Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки назване «універсальним компендіумом сучасних знань про постать і творчість Тараса Шевченка, його місце у світовому культурному процесі». Серед заслуг авторів цього видання Комітет з Державних премій вбачав те, що «проаналізовано всю літературну й об'єктно-творчу спадщину Шевченка, детально висвітлено його біографію, місця перебування, оточення, побут, історію вшанування пам'яті Шевченка, інтерпретації його творчості, зв'язки з українською і зарубіжними літературами та мистецтвом», «укладено словниковий компендіум відомостей у вигляді персональної енциклопедії», «створено наукові основи багатопрофільного інформаційно-довідкового ресурсу “Шевченківська енциклопедія” (ШЕ)», «сформовано базові концептуальні засади персональної енциклопедії». Але головне, на що варто звернути увагу, — це відмічена Комітетом сучасна методологія аналізу Шевченкової творчості, «представлення спадщини митця та здобутків науки про нього у форматі персональної енциклопедії» (Шевченківська енциклопедія).

Цей корпус є доступним як у друкованому (книжково-енциклопедичному) форматі, так і в електронних версіях (<http://www.ilnan.gov.ua/index.php/shevchenkivska-entsiklopediya/category/2-shevchenkivska-entsiklopediya>, <http://kobzar.ua/page/90>).

Також фахівці Інституту філології Київського національного університету створили електронний лінгвістичний корпус поетичних творів Тараса Шевченка і розмістили його на порталі www.mova.info. Як зазначає Н. Дарчук, такий корпус є повноцінною базою для дослідження мовних особливостей авторського стилю письменника, оскільки супроводжується необхідним програмним забезпеченням (Дарчук, 2017) і дає змогу автоматизувати роботу з текстами за допомогою відповідних фільтрів. І якщо раніше поняття корпусності текстів було прерогативою лінгвістики, то зараз корпусність, як бачимо, поширюється і на літературознавство, мистецтвознавство, культуру, історіографію: сама природа метаданих повністю змінила підходи до накопичення, зберігання та використання знань і текстів про окремих митців та їх біографічні й творчі контексти.

3. Новий рівень теоретичних рефлексій.

Ця проблема випливає з глобальної переоцінки культурної сфери не як другорядного додатка до сфери економічно-соціальних відносин, а як певного життєтворчого механізму, наділеного можливостями суспільної діагностики та прогностики, як світу, здатного об'єднувати інтелектуалів і їхні зусилля в подоланні суспільних стереотипів, у формуванні нових траєкторій суспільного життя. Відповідно, і художні біографії, і нові форми їх презентації перестають бути лише «власне біографіями», тож потребують концептуальності, діалогу з реципієнтами, інших форм інтерактивності. А головне — мають враховувати динамічний досвід гуманітаристики ХХ–ХХІ століть з її підходами до людської індивідуальності, пасіонарності, творчих артикуляцій, пам'яті і забуття, інтертекстуальності та інтермедіальності сучасної культури.

4. Суспільне резонування.

Для просування біографічних культурних продуктів на споживацькому ринку вже недостатньо сукупності таких складників, як сам продукт і його якісне оформлення, креативна реклама та доступність. Інколи просування відбувається завдяки позакультурним факторам (як, наприклад, це відбулося з книгою про Василя Стуса, яку упорядкував Вахтанг Кініані), про що говоритимемо трохи згодом.

У статті ми наважимося запропонувати одну з можливих класифікацій традиційних і нових

форм презентації біографій митців, в основу якої покладено принцип визначення різновидів текстів та проєктів. Кожен із пунктів класифікації буде проілюстровано одним-двома показовими сучасними прикладами, які наводяться саме як приклади, а не як взірцеві чи програмні тексти (за можливості це будуть саме видання і проєкти останніх трьох років). Звісно, що цей перший начерк класифікації є відкритим, це радше запрошення до розмови та розвитку ідеї, аніж завершена тверда структура.

Форми презентації біографій митців: класифікація за видами текстів

1. Окремі художні твори біографічного жанру

Ці твори є в усіх літературах, і в українській їх напевно дуже багато. Стабільно щороку в різних номінаціях Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова» обов'язково такі біографічні твори представлені. Чимало українських видавництв мають сьогодні власні біографічні серії. У якості цікавої ілюстрації нестандартного підходу до провокативних біографій наведу драматургічний твір Ярослава Верещака «*Стефко продався мормонам*»: п'єса початку 1990-х років, де біографія Степана Бандери подається як біографія митця — через гру і театральні коди та жанрово маркується в різних варіантах її тексту як «історико-театральний нарратив в умовах сюрреалістичного хронотопу» або як «маленька п'єса про великий український сюр» (Верещак, 2007). По суті, окремий художній твір біографічного жанру сьогодні отримує до себе інтерес, якщо це твір-концепція, твір-провокація.

2. Паперові (книжкові) проєкти

• Біографії як повні / певні життєві історії однієї видатної людини (Діброва В. *Куліш*. П'єса на дві дії, 2019). Сам В. Діброва розповів українському ПЕН-клубу, що не зміг оминути 200-річчя Пантелеймона Куліша, якому і присвятив цей драматургічний твір. «У п'єсі група сучасних акторів намагається поставити власну п'єсу про життя і творчість П. Куліша і в такий спосіб заявити світові про себе. Водночас відбуваються переговори з урядовою організацією, яка відповідає за організацію ювілею. Актори намагаються встигнути з постановкою п'єси, імпровізують, «вживаються в ролі», сподіваються на підтримку влади, але зрештою дізнаються, що вже прийнято рішення замість прем'єри п'єси відсвяткувати роковини телевізійною передачею» (У *всесвітній день книги...*). Як бачимо, навіть коли біографічний твір про видатну персоналію виходить окремою книгою, митцеві все одно необхідно шукати

- інші дискурси, які увиразнюються цією біографією (у цьому разі — підміна «живої» теплої художньої комунікації «бар'єрною» холодною комунікацією через телевизор).
- Паралельні біографії (*Рікс Т. Черчилль та Орвелл. Битва за свободу*, 2020). Увага до паралельних біографій — це артикуляція такого потрібного сучасній культурі діалогізму, без якого вона не сприймається «почутою». Діалогізм створює необхідну зону напруги і між персонажами, і між книгою і читачем. До честі видавництва «Лабораторія», яке на своєму сайті робить промоцію новодруків, читачів заохочують не стандартною анотацією, а роздумами, «чим хороша ця книжка»:
    - «Показує, що люди з цілком протилежними позиціями в житті можуть мати схожі цінності»;
    - «Розповідає факти, які ви й не знали про цих двох. Наприклад, як під час засідань уряду в часи Першої світової Черчилль писав любовні листи. Чи як Орвелл ховався в руїнах церкви, щоб втекти потім з охопленої громадянською війною Іспанії»;
    - «Її автор — двічі лауреат Пулітцера, тож усе розповідь про ці дві постаті в історії з прискіпливою журналістською точністю»;
    - «Читається як захопливий роман, бо постійно очікуєш моментів, коли шляхи цих дуже схожих за долею людей перетнуться (а таке кілька разів було), а також вболіваєш за них, забуваючи, що це не вигадка, це біографії реальних людей. Бо дуже вже фантастичні бувають події. Орвелл виживає з простріленим горлом, Черчилль вночі потемки вскакує в потяг на ходу... Справжній екшн» (Черчилль та Орвелл... <https://laboratoria.pro/products/cherchill-ta-orvell-bitva-za-svobodu-tomas-riks>).
  - Біографічні шкци на тлі літературного / культурного процесу (*Панченко В. Літературний ландшафт України ХХ століття. 50 «слайдів»*, 2019; *Процюк С. Відкинуті і воскреслі (есе про письменників і суспільство)*, 2020). Такий різновид біографічних презентацій дає найширший контекстуальний потенціал, відразу «вписує» митця в певні синхронні ряди, неординарно проявляє не лише белетристичний, а насамперед науковий хист автора, який знає набагато більше, аніж пише.
  - Складне художнє ціле, репрезентоване певною сукупністю творів, самоцінних і поодинокі (цикл — *Герасимчук В. П'єси про великих*, 2002; або роман у 14 п'єсах — *Герасимчук В. Ренін*, 2019). Обидва приклади, що належать перу одного сучасного драматурга, є концентрованим письменницьким корпусом різних стратегій, тактик, художніх прийомів і демонструють невичерпний потенціал сучасної драматургічної біографістики. Між творами в обох випадках встановлюються додаткові міжтекстові зв'язки: у драматургічному циклі це типи протагоністів, письма, діалог драматургії та театру, який вийшов за межі власне театральної практики й оселився на рівні тексту сучасної п'єси; у романі це послідовність творів як велика життєва і творча історія, чим оформлюється своєрідна драматургічна сага.
  - Антології біографічних творів (*Таїна буття. Біографічна драма. Антологія*, 2015). На відміну від книжкових проєктів В. Герасимчука, така антологія являє біографічні художні концепції, створені різними авторами та присвячені доволі несхожим біографічним персоналіям: у В. Герасимчука в обох випадках це митці (крім п'єси «Андрей Шептицький», та навіть цей текст містить другорядну лінію, присвячену художникові Олексі Новаківському); в антології «Таїна буття» це не лише митці (Іван Франко, Іван Мазепа, Олена Теліга, Леся Українка, Тарас Шевченко, Квітка Цісик, Катерина Білокур), а й творці української державності (Андрей Шептицький, Іван Мазепа, Степан Бандера), чия «творчість» проявлена на інших теренах. Це проєкт Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса.
  - 3. *Архівно-документальні проєкти*
  - Проєкти довкола персоналій (*Справа Василя Стуса: Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР*, 2020; *Листування Івана Липи (1892–1922)*, 2020). В обох випадках архівні матеріали показують не лише свіжі грані знайомих мистецьких персоналій, а й глобалізують та увиразнюють суспільно-культурний контекст, у якому цим митцям довелося жити і творити. Тут інспіровано цілу низку прихованих діалогів: між митцем і друзями, між митцем і опонентами або навіть зятими ворогами, між мистецтвом і владою, між пам'яттю і забуттям тощо. Не дивно, що поява таких проєктів нерідко збуває суспільну свідомість, аксіологічно поляризовану вибором подальшого суспільно-політичного і культурного дрейфування України між ординством та європеїзмом. Так, чималими подіями й додатковими контекстами стрімко обросла книжка про Стуса, яку упорядкував

Вахтанг Кіпіані. Каталізатором цих подій стало звернення колишнього адвоката Стуса, В. Медведчука, до Дарницького районного суду з позовом щодо заборони поширення цієї архівної праці. На це наклалося чимало контекстів услідження та проscribeування українського слова у XIX–XX століттях, мовби «друге дихання» отримала епоха українського шістдесятництва, а сама постать Стуса виросла в рецепції українців до рівня неформального очільника цього естетичного руху. Суспільство блискавично опанувало і реалізувало найрізноманітніші форми естетичного спротиву: флешмоби в соціальних мережах, публікування «заборонених» фрагментів книги, вихід на масову аудиторію через радіо і телебачення, виставки однієї книги по бібліотеках, публічні читання Стусових поезій та фрагментів «справи № 5», влаштовані українцями по всьому світу, зокрема й нічне читання книги при свічках під Печерським судом, який уже два роки є символом незаконних переслідувань орієнтованих на проєвропейські цінності публічних осіб, українські посольства виступили з ініціативою перекласти та надрукувати поезії Стуса мовами тих країн, де працюють наші дипмісії, книжку та її упорядника демонстративно і публічно підтримали політики, церковні ієрархи, університетські спільноти, бізнесмени, юристи, журналісти, митці і просто українці. Не дивно, що ще до оголошення рішення суду наклад книги було розкуплено по всіх крамницях, і видавництво «Віват» моментально спромоглося на додатковий наклад книги, на форзаці якої вже розміщене рішення суду. Здавалося, що читачі відчули «драйв» мати у власній бібліотеці «заборонену» книгу — заборонену у XXI столітті в країні, яка розташована в центрі Європи і вже заплатила колосальну ціну за свій проєвропейський вибір. Не випадково в суспільній свідомості двобій між Кіпіані та Медведчуком одномоментно переріс у символічний двобій між Медведчуком і Стусом, який не завершився ані арештом, ані засланням, ані смертю останнього. І тому всі соціальні мережі й ефіри багатьох каналів рясніли коментарями на кшталт: «Стус виграв, Медведчук програв».

- Проекти довкола культурних спільнот (*Дисиденти. Антологія текстів*, 2018). Ця унікальна праця, наділена всіма ознаками корпусності, уперше представляє на єдиній книжковій території відносно цілісний різноформатний текст українського культурного опору, реалізований не лише через

художні практики, але й через публічні виступи, інтерв'ю та заяви, тексти самвидаву, виступи на судових процесах, свідчення з тюрем, таборів, заслань, психіатричних і тюремних лікарень. «Пряме слово» в такій концепції книги теж стає формою діалогу з художнім дискурсом українського інтелектуального і культурного опору, своєрідним документально-художнім метажанром нової формації. Діалогічність між цінностями постмайданної України та українського дисидентства підсилюється і за рахунок включення до антології сучасних аналітичних розвідок, які переосмислюють українське шістдесятництво і глобальніше — українське дисидентство.

4. Видавничі проєкти

- Видавничі корпусні антології (*Київські неокласики*, 2015; *Українська авангардна поезія*, 2018). Обидва приклади — це концептуально довершені книжки видавництва «Смолоскип», у яких зібрані як відомі, так і маловідомі тексти українських митців, приналежних до означених стилевих течій. Коли твори в такому обсязі збираються в єдиний проєкт, знову провокується їх діалог або полілог, бо очевидними стають міжтекстові зв'язки, увиразнюються наскрізні лейтмотиви, оприявнюються поетичні діалоги та дискусії, моделюється нове академічне поле для вивчення цих явищ і митців.
- Видавничі серії (*Терен Т. RECвізити: антологія письменницьких голосів*, 2015–2017). Це абсолютно унікальний і новаторський формат антології, покликаний «зберегти думки, переконання, позиції, оцінки, творчі і життєві правила найзнаковіших сучасних українських авторів» (Терен, 2015). Цікаво, що всі компоненти цієї антології не добиралися з уже відомих джерел, а створювалися спеціально для цього проєкту. Тому всі діалоги журналістки Тетяни Терен із сучасними українськими письменниками вельми концептуальні, серія містить прекрасні постановочні фото та стислі авторські розмисли упорядниці, за кожним інтерв'ю проглядається колосальна робота з опрацювання біографій і всього обсягу творчості кожного митця, авторка інтерв'ю при цьому тактовно відходить «у тінь», увиразнюючи «голос» свого візаві. Концепцією антології передбачені такі рубрики, як «Цитатник», «Досьє». Принципова риса цього проєкту — його відкритість: за необхідних умов (насамперед, фінансування та натхнення упорядниці) серія може нескінченно продовжуватися.

- Енциклопедії (*Терещук Г., Думанська О. Шептицький від А до Я*, 2015; *Тихолоз Б., Тихолоз Н. Франко від А до Я*, 2016; *Ушкалов Л. Шевченко від А до Я*, 2017; *Ільницький Д. Антонич від А до Я*, 2018; *Ушкалов Л. Сковорода від А до Я*, 2019). Це унікальний інтелектуальний проєкт Видавництва Старого Лева, розрахований у першу чергу на дітей ХХІ століття, які звикли до мобільних та інтерактивних форм отримання знань. Звісно, що проєкт буде цікавим і ширшій аудиторії, оскільки його побудовано у форматі енциклопедій або абеток, які візуально нагадують сучасні гіпертекстові інтернет-сторінки з гіперпосиланнями та яскравими візуальними рядами. Така форма презентації біографій відомих українців має витіснити знецінену систему біографічних портретів у шкільних підручниках, показати унікальність кожної видатної постаті, навести ті відомості, які вияснюють саме цю людину. Це теж принципово відкритий проєкт, від якого ми очікуємо нових книжок.

5. Інтернет-ресурси та проєкти

Нові форми презентації біографій митців нерідко відпрацьовуються на фейсбук-сторінках літературознавців з дописами про письменників: найсистемніше в цьому напрямку працює *Юрій Ковалів*, створюючи цілу віртуальну книгу біографічних есеїв про українське письменство, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100011146874443>. У фейсбуці активно розвивається *Інтернет-сторінка «Українська біографістика»*, яка є зоною контакту із зацікавленими фахівцями, <https://www.facebook.com/groups/148524832185661/about>. Чимало інтерв'ю з біографічними відомостями знаходимо на *фейсбук-сторінці PEN Ukraine*, <https://www.facebook.com/penclubua>. Провокативні дослідницькі публікації сьогодні у великій кількості розміщуються на різних інтернет-платформах і в електронних архівах паперових видань (наприклад, *Андрій Безсмертний-Анзіміров. Чехов як українець. До дня народження Антона Чехова: цікаві факти про те, наскільки письменник любив Україну* — видання «Всвіті», [vsviti.com.ua, http://vsviti.com.ua/ukraine/52476](http://vsviti.com.ua/ukraine/52476), але цю ж статтю передруковували й інші українські видання, повертаючи українців українцям).

6. Аудіопроекти

Це не новий, але зараз доволі активний формат публічної розмови про життя видатних українських митців: достатньо назвати програму «*Імператив*» (*ведучий Василь Шандро*) на *Українському радіо*, численні *передачі Радіо Культура* та *подкасти Громадського радіо*.

7. Візуальні проєкти

- Кіно
  - Художнє («*Заборонений*» — український художній повнометражний фільм про життя й загадкову смерть відомого поета-шістдесятника, правозахисника, Героя України Василя Стуса та його боротьбу з радянською системою. Режисер — Роман Бровко, автори сценарію — Сергій Дзюба та Артемій Кірсанов. Дата першого показу — 28 лютого 2019 р.);
  - Документальне (28 серпня на МКФ «Молодість» Сергій Буковський презентував свій новий фільм «*В. Сильвестров*»: цією стрічкою скасовується меседж нежителювання, велика людина мистецтва мешкає в однокімнатній квартирі на Русанівці, «у світі, незрідка такому обдертому і некрасивому, який мало схожий на ті, що можуть народжувати геніїв чи надихати їх» (Сергій Тримбач)).
- Авторські телепрограми (наприклад, *Історична правда з Вахтангом Кініані*).
- YouTube-проєкти (наприклад, *YouTube-канал Степана Процюка*, сюжети «Любовні залежності»: оповідання Івана Франка «Батьківщина», «Дещо про алкоголь і літературу», «Михайло Коцюбинський: Роздвоєний сонцепоклонник», «Письменники і сім'я: ризики і порятунок», «Євген Маланюк: Кров і залізо», «Тарас Шевченко: поміж стражданнями і милістю» та багато інших).
- Проєкти для колекціонерів — цікава новація сьогоденного зрощення культури та аукціонної практики, яка може розглядатися як цікавий досвід фінансової підтримки інтелектуальних проєктів. Наприклад, 15 жовтня 2020 року у львівському Палаці Потоцьких відбувся благодійний історичний аукціон, організований двома культурними проєктами — *Квартиро-музеєм родини Івана Франка у Києві*, <https://www.facebook.com/Frankofamilymuseum/>, та *ФранкоVi*, <https://www.facebook.com/search/top?q=%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%96>. Лотами виступали предмети реквізиту з фільму «*Інший Франко*», які презентували актори, що грали у фільмі. Гроші, отримані з аукціону, мають бути скеровані на розвиток *Квартири-музею родини Івана Франка*.

8. Проєкти дизайну міського простору

Оскільки в культурі постпостмодернізму провідне місце відводиться дизайну, зокрема дизайну міського середовища, закономірно з'являються проєкти, «вписані» в міський ландшафт. Яскравий приклад — проєкт «*Читати Київ*», <https://www.facebook.com/readingkyiv>,

який реалізували 2020 року Дарія Лисенко та Вікторія Назаренко за підтримки Українського культурного фонду. Біля знакових екскурсійних місцин у столиці на невеличких клумбах встановлюються таблички-листи, що містять цитати українських письменників ХХ століття про той чи той культурний артефакт, а також к'юар-коди, які відсилають до віртуальної території проєкту. За цими табличками складено відповідний екскурсійний маршрут, рясно наповнений життєвими і творчими історіями письменників (звісно, спосіб подачі — письменники України через київські періоди біографій та розлогий культурний контекст), на сайті представлена віртуальна екскурсія, є також чимало інтеракцій (вікторин, квестів, розіграшів).

9. Віртуальні та перформансні біографічні екскурсії

Проєкт *ФранкоVi* Міжнародного фонду Івана Франка за підтримки Українського культурного фонду для цього пункту класифікації є доволі показовим. Тут є різні сегменти — від Віртуального музею Івана Франка, www.frankovi.com.ua (на сайті можна здійснити віртуальні мандри родинним помешканням Франків у супроводі аудіогідів чотирма мовами — українською, німецькою, англійською і російською) до показового «розвіртуалення» постаті Франка та можливості поспілкуватися, сфотографуватися з ним і його соратниками (Борисом Грінченком, Євгеном Чикаленком, Дмитром Дорошенком, Оленою Пчілкою)

під час театралізованих екскурсій-перформансів, які відбувались у Києві у вересні-жовтні 2020 року.

10. Перетікання одних форм проєктів в інші

Цікаво, що інтерактивні біографічні презентаційні формати створюють довкола себе силові поля й уможливають започаткування нових проєктів. Так, досвідом «Читати Київ» уже зацікавилися в інших містах України, а шлях від встановлення табличок — цитатних листів — до віртуальних екскурсій, великого сайту, сторінок у соціальних мережах активізував поповнення відповідних сторінок у Вікіпедії.

Як бачимо, сучасне українське суспільство зовсім не сприймає біографічний досвід своїх митців як неважливий і суспільно нейтральний. Чи не тому на 14-му пітчінгу Держкіно в жовтні 2020 року були «зарублені» фільми про Лесю Українку, Квітку Цісік та Олену Телігу, що національний культурний пантеон, втілений у кіно — це потенційна ідеологічна зброя, яка формуватиме українців, а не малоросів? Зрозуміло, що українська культурна спільнота сприйняла такий демарш Держкіно як черговий наступ малоросійства на українську культуру, тепер реалізований на державному рівні.

І саме тому біографічні твори про видатних українців усе одно будуть певним мейнстрімом сучасної української культури, адже без усвідомлення того, хто є ми, хто є нашими героями, а хто катами, важко буде формувати нову українську ідентичність.

ДЖЕРЕЛА

1. Безсмертний-Анзіміров А. Чехов як українець. До дня народження Антона Чехова: цікаві факти про те, наскільки письменник любив Україну. URL: <http://vsviti.com.ua/ukraine/52476>.
2. Верещак Я. Стефко продався мормонам // Сучасна українська драматургія: Альманах / редкол.: В. Фольварочний (голова) та ін.; вип. 4 / упоряд. та авт. передм. Я. Верещак. Київ: Фенікс, 2007. С. 10–57.
3. Віртуальний музей Івана Франка. URL: www.frankovi.com.ua.
4. Герасимчук В. П'єси про великих. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 272 с.
5. Герасимчук В. Репін («Бурлаки на Волзі», «Паризьке кафе», «Хресний хід», «Портрет Мусоргського», «Портрет Стасова», «Іван Грозний», «Вечорниці», «Портрет Сурикова», «Толстой на оранці», «Запорожці», «Портрет Третякова», «Чорноморська вольниця», «Гайдамаки, або Освячення ножів», «Гопак», «Портрет Званцевої»): біографічний роман у п'єсах. Київ: Укр. письменник, 2019. 560 с.
6. Дарчук Н. Корпус текстів Тараса Шевченка як джерело для мовознавчих досліджень // Science and Education a New Dimension. Philology, V (32), Issue: 122, 2017 www.seanewdim.com. URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/n._darchuk_the_corpus_of_texts_of_taras_shevchenko_as_the_source_for_linguistic_studies.pdf.
7. Дисиденти. Антологія текстів / за ред. О. Сінченка. Київ: Дух і Літера, 2018. 656 с. (Сер. «Бібліотека спротиву, бібліотека надії»).
8. Діброва В. Куліш. П'єса на дві дії. Київ: Український пріоритет, 2019. 96 с.
9. Ільницький Д. Антонич від А до Я. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 80 с.
10. Квартира-музей родини Івана Франка у Києві. URL: <https://www.facebook.com/Frankofamilymuseum/>.

11. Київські неокласици: Антологія / упор. Н. Котенко. Київ: Смолоскип, 2015. 920 с.
12. Листування Івана Липи (1892–1922). Київ: TEMPORA, 2020. 576 с.
13. Панченко В. Літературний ландшафт України ХХ століття. 50 «слайдів». Київ: Ярославів вал, 2019. 528 с.
14. Портал Шевченка. URL: <http://kobzar.ua/site/main>.
15. Процюк С. «Відкинуті і воскреслі» (есе про письменників і суспільство). Івано-Франківськ: Дискурс, 2020. 192 с.
16. Рікс Т. Черчилль і Орвелл. Битва за свободу; пер. з англ. Київ: Лабораторія, 2020. 320 с.
17. Справа Василя Стуса: Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР / уклад. В. Кіпіані. Харків: Віват, 2020. 688 с.
18. Таїна буття. Біографічна драма. Антологія. Автори А. Багряна, Я. Верещак, В. Герасимчук, Т. Іващенко, Н. Неждана, О. Низовець, О. Миколайчук. Київ: Світ Знань, 2015. 304 с.
19. Терен Т. REСвізити: антологія письменницьких голосів. Книга 1. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 279 с. Книга 2. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 263 с. Книга 3. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 293 с.
20. Терещук Г., Думанська О. Шептицький від А до Я. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 72 с.
21. Тихолоз Б., Тихолоз Н. Франко від А до Я. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 80 с.
22. Тримбач С. Валентин Сильвестров — геній... Але не пам'ятник. URL: <http://slovoprosvity.org/2020/09/07/valenty-n-syl-vestrov-heny-ale-ne-pam-iatnyk/>.
23. У всесвітній день книги члени Українського ПЕН розповідають про свої книжкові новинки. URL: <https://pen.org.ua/chleny-ukrayinskogo-pen-rozprovily-pro-svoyi-knyzhkovi-novynky/>.
24. Українська авангардна поезія (1910–1930-ті роки): Антологія / упор. О. Коцарев, Ю. Стахівська; передм. О. Ільницького. Київ: Смолоскип, 2018. 816 с.
25. Українська біографістика. URL: <https://www.facebook.com/groups/148524832185661/about>.
26. Ушкалов Л. Сковорода від А до Я. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 72 с.
27. Ушкалов Л. Шевченко від А до Я. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 80 с.
28. Черчилль і Орвелл... URL: <https://laboratoria.pro/products/cherchill-ta-orvell-bitva-za-svobodu-tomas-riks>.
29. Франко Vi. URL: <https://www.facebook.com/search/top?q=%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%96>.
30. Шевченківська енциклопедія: В 6 т. — Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. — Т. 1: А–В. — 744 с.; Т. 2: Г–З. — 760 с.; 2013. — Т. 3: І–Л. — 888 с.; Т. 4: М–Па. — 808 с.; 2015. — Т. 5: Пе–С. — 1040 с.; Т. 6: Т–Я. — 1120 с. URL: <http://www.ilnan.gov.ua/index.php/shevchenkivska-entsiklopediya/category/2-shevchenkivska-entsiklopediya>; <http://kobzar.ua/page/90>.
31. Шевченківська енциклопедія. URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/shevchenkivska-encyklopediya>.
32. Юрій Ковалів. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100011146874443>.
33. PEN Ukraine. URL: <https://www.facebook.com/penclubua>.

REFERENCES

1. Bezsmertny-Anzimirov, A. *Tshechov jak ukrainets. Do dnja narodshennja Antona Tshechova: tsikavi fakti pro te, naskilky pismennik lubiv Ukrainu*. Retrieved from URL: <http://vsviti.com.ua/ukraine/52476>.
2. Wereschak, Ja. (2007). *Stefko prodavsja mormonom. Sutchasna ukrainska dramaturgia: Almanach / redcol.: V. Folwarotshny (golova) ta in.; Vyp. 4 / uporjad. ta avt. peredm. Ja. Wereschak*. Kyiv: Fenix, S. 10–57.
3. *Virtualny musey Ivana Franka Франка*. Retrieved from URL: www.frankovi.com.ua.
4. Gerasimtchuk, V. (2003). *Pjesi pro velikich*. Kyiv: Vydavnistvo imeni Oleny Teligi, 272 s.
5. Gerasimtchuk, V. Repin (“Burlaky na Volsi”, “Parishke cafe”, “Chrestny chid”, “Portret Musorgskogo”, “Portret Stasova”, “Ivan Grosny”, “Vetchornitsi”, “Portret Surikova”, “Tolstoy na oranci”, “Zaporoschtsi”, “Portret Tretjakova”, “Tschornomorska volnitsa”, “Gaidamaki, abo Osviatschenna noshiv”, “Gopak”, “Portret Zwantsevov”): *Biographitchny roman u piesach*. Kyiv: Ukr. pismennyk, 2019, 560 s.
6. Dartchuk, N. Corpus textiv Tarasa Shevtshenka jak dgerelo dla movosnavctchich doslidgen // *Science and Education a New Dimension. Philology*, V (32), Issue: 122, 2017. Retrieved from URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/n._darchuk_the_corpus_of_texts_of_taras_shevchenko_as_the_source_for_linguistic_studies.pdf.

7. Sintchenko, O. (Eds.). (2018). *Disidntny. Antologia textiv*. Kyiv: Duh i Litera.
8. Dibrova, V. (2019). *Kulish. Piesa na 2 dii*. Kyiv: Ukrainsky priopytet.
9. Ilnitsky, D. (2018). *Antonitsh vid A do Ja*. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva.
10. Qartyra-musey rodyny Ivana Franka u Kyievi. URL: <https://www.facebook.com/Frankofamilymuseum/>.
11. Kyyivski neoclasyky: Antologia / upor. N. Kostenko. Kyiv: Smoloskyp, 2015, 920 s.
12. Lystuvanna Ivana Lypy (1892–1922). Kyiv: TEMPORA, 2020. 576 s.
13. Pantshtnko, V. (2019). *Literaturny landshaft Ukrainy XX stolitta*. 50 “slaidiv”. Kyiv: Jaroslaviv val.
14. *Portal Shevtshenka*. URL: <http://kobzar.ua/site/main>.
15. Protsuk, S. (2020). “*Widkynuti i woskresli*” (*ese pro pismennikov i suspilstvo*). Ivano-Frankivsk: Disqurs.
16. Rix, T. (2020). *Cherchill ta Orwell. Bitva za svobodu; per. z angl*. Kyiv: Laboratoria.
17. Kipiani, V. (2020). *Sprava Vasila Stusa: Zbirka dokumentiv z archivu kolishnogo KDB URSSR*. Kharkiv: Vivat, 2020.
18. Taina butta. Biographitshna drama. Antologia. Kyiv: Svit znan, 2015. 304 s.
19. Teren, T. RECvizity: antologia pismennitskikh golosiv. Knyga 1. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva, 2015. 279 s. Knyga 2. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva, 2015. 263 s. Knyga 3. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva, 2017, 293 s.
20. Tereschuk, G., Dumanska, O. (2015). *Sheptitsky vid A do Ja*. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva.
21. Ticholos, B., Ticholos, N. (2016). *Franko vid A do Ja*. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva.
22. Trimbach, S. Valentin Silvestrov — geny... Ale ne pamjatnik. URL: <http://slovoprosvity.org/2020/09/07/valentyn-syl-vestrov-heniy-ale-ne-pam-iatnyk/>.
23. U vsesvitny den knigi chleny Ukrainського PEN rozpovidajut pro svoji knishkovi novinki. URL: <https://pen.org.ua/chleny-ukrayinskogo-pen-rozpovily-pro-svoyi-knyzhkovi-novynky/>.
24. Kozarev, O., Stachivska, Ju. (Eds.). (2018). *Ukrainska avangardna poesia (1910–1930-ti roki): Antologia*. Smoloskip.
25. Ukrainska biograhchistica. URL: <https://www.facebook.com/groups/148524832185661/about>.
26. Ushkalov, L. (2019). *Skovoroda vid A do Ja*. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva.
27. Ushkalov L. (2017). *Shevtshenko vid A do Ja*. Lviv: Vydavnistvo Starogo Leva.
28. Cherchill ta Orwell... URL: <https://laboratoria.pro/products/cherchill-ta-orvell-bitva-za-svobodu-tomas-riks>.
29. FrankoVi. URL: <https://www.facebook.com/search/top?q=%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%96>.
30. Shevtshenkivska encyklopedia: V 6 t. Kyiv: NAN Ukrainy, In-tl-ry im. T. G. Shevtshenka, 2012. URL: <http://www.ilnan.gov.ua/index.php/shevchenkivska-entsyklopediya/category/2-shevchenkivska-entsyklopediya>; <http://kobzar.ua/page/90>.
31. Shevtshenkivska encyklopedia. URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/shevchenkivska-encyklopediya>.
32. Jury Kovaliv. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100011146874443>.
33. PEN Ukraine. URL: <https://www.facebook.com/penclubua>.

Olena Bondareva

Doctor of Philology, Senior Researcher of the chair of Ukrainian literature Comparativistics and Grinchenko Studies, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine

ORCID iD 0000-0001-7126-452X
o.bondareva@kubg.edu.ua

NEW FORMS OF ARTIST BIOGRAPHIES PRESENTATION AS INTELLECTUAL CHALLENGE: CLASSIFICATION PROBLEMS

The article analyzes the dynamics of the forms of presentation of biographies of Ukrainian cultural icons. It has become evident in the Ukrainian cultural environment recently. It is noted that modern Ukrainian culture overcomes Soviet matrices and cliches of its key figures' apprehension (such as Taras Shevchenko, Ivan Franko, Lesya Ukrainka). On the other hand, it tends to expand the boundaries

and character ranks of its cultural pantheon significantly. This is important for the formation of a post-totalitarian Ukrainian identity; therefore, it requires new scientific approaches, analytical work, systematizations and classifications. On the way of global revisions of the forms of presentation of nationally significant personal cultural experience, global transgressions of modern culture are important, which confidently moves from atomic facts and trends to systems and corpus texts presented as open and structured constructs with a complex system of internal connections. Formats of biographical worlds, dialogism, interactivity, multimedia and audience coverage are also important for modern presentation as it contributes to intensive artistic and marketing searches and the crystallization of intellectual potential into self-sufficient projects capable of organizing new force fields around themselves and generating new meanings. The author's classification of forms of presentation of biographies of cultural figures is suggested. It features not only the trends in Ukrainian literature, but also in the related to it humanitarian segments of the present day. The latter include publishing, radio, cinema, Internet technologies, the sphere of cultural industries. Each point of the classification is illustrated by the facts of modern Ukrainian culture which appeared, with rare exceptions, over the past three years. The classification demonstrates significant shifts in the development of new presentation formats from biographical works created and published in traditional text books and to digital world formats that are not universal, but specialist specific. The present-day culture generates interactive multimedia formats to meet the demands of the mass recipient.

Keywords: *biography, presentation format, corpus, classification, dialogism, multimedia.*

Стаття надійшла до редакції 09.11.2020
Прийнято до друку 09.12.2020